

Marija Čipić Rehar, **Listine Nadškofijskega arhiva Ljubljana 1501–2015; Listine Nadškofijskega arhiva Ljubljana. Knjiga 1, 2.** Ljubljana: Nadškofija Ljubljana, 2016 in 2018, 616 in 310 strani.

Slovenski arhivi, ki kot prave zakladnice spomina v svojih depojih hranijo bogato gradivo, si v zadnjih letih prizadevajo, da bi to postalo lažje dostopno tako strokovno usposobljenim raziskovalcem kot tudi širši javnosti. S tem namenom so že pred časom začeli z njegovo digitalizacijo in ga tako obvarovali pred pretirano fizično uporabo, obenem pa so na ta način njegovim uporabnikom bistveno olajšali pristop. Druga pot za doseg tega cilja je (sistematično) objavljanje arhivskega gradiva, a ta možnost zahteva mnogo več truda in časa. Tem tendencam sledi tudi Nadškofijski arhiv Ljubljana, ki si že nekaj manj kot dve desetletji prizadeva za popis, digitalizacijo in postopno objavo svojega zelo bogatega gradiva. Poleg izdaj vodnikov po arhivu in inventarjev fondov se je pred časom pričela tudi sistematična obravnava obsežnega listinskega materiala. Zahtevne naloge se je lotil dr. Jure Volčjak, ki je popisal srednjeveške listine iz obdobja med letoma 1140–1500 in jih sedaj pripravlja za objavo, sledila pa mu je mag. Marija Čipić Rehar, ki je obdelala gradivo, nastalo v letih 1501–2015, in ga priobčila v dveh zvezkih. Prvi je izšel konec leta 2016 in obsega regeste 1273 listin, drugi pa spomladi 2018 in vsebuje 739 regist. Gre za izjemno dragocen in vsebinsko raznovrsten material iz več kot poltisočletnega razdobja, ki geografsko pokriva precej razpršeno ozemlje, kar je odraz teritorialne razdrobljenosti ljubljanske škofije vse do preureditve njenih meja v 18. stoletju. V predjožefinskem obdobju so namreč ljubljanskemu škofu podrejene župnije ležale tudi izven Kranjske, in sicer na južnem Štajerskem in južnem Koroškem.

Arhivi cerkvenih institucij nedvomno sodijo med najbogatejše in najbolj ohranjene. Medtem ko so se morale listine v teku novega veka postopoma umikati drugim načinom poslovanja, je papeška pisarna tradicijo njihovega izstavljanja ohranila vse do današnjih dni, kar se odraža tudi v zbirki listin v Nadškofijskem arhivu Ljubljana, ki obsega približno 3000 dokumentov, nastalih v letih 1140–2015. V Vatikanu jih še vedno zapisujejo na pergament in overjajo z visečimi svinčnimi bulami, namenjene pa so le posebnim priložnostim, kot so imenovanja škofov. Poleg teh v arhivu hranijo še celo vrsto drugih, za slovensko zgodovino izjemno pomembnih listin.

Prvi zvezek je smiselno urejen v več poglavij. V kratkem uvodu, razdeljenem na več podpoglavij, je avtorica najprej predstavila dotedanje delo na popisovanju

gradiva in njegove delne objave v preteklosti ter orisala nastanek in strukturo fonda zbirke listin. Temu sledi jednat prikaz posameznih tipov listin in njihove vsebine (listine iz papeške pisarne, škofovske listine, cesarske in vojvodske listine, meščanske listine, samostanske listine, listine stolnega kapitlja v Ljubljani, listine, ki so nastale na podlagi delovanja deželnih stanov, sodišč in uprave, listine posameznikov in notarske listine). Na koncu uvodnega dela so opisani material listin, pečati in struktura regestov, nekaj pozornosti pa je namenjene še predstavitvi načina zapisovanja osebnih, krajevnih in ledinskih imen ter vsebinskih problemov. Pred začetkom glavnega poglavja je objavljenih sedemnajst skrbno izbranih barvnih slik, ki prikazujejo posamezne tipe listin in pečatov, ter seznam kratic. Osrednje poglavje se razprostira na 516 straneh in bralcu prinaša 1273 regestov dokumentov, shranjenih v kronološko urejeni zbirki listin. Nanizani so v vrstnem redu glede na čas nastanka in so po svoji vsebini zelo raznovrstni, med njimi pa lahko najdemo celo izvlečke prepisov srednjeveških listin. Kot zanimivost velja omeniti, da se med latinskimi, nemškimi in dvema italijanskima nahaja tudi listina v slovenščini, izstavljena leta 1661. Knjiga je opremljena še s seznamom virov in literature ter z osebnim in krajevnim indeksom, ki omogočata lažje in hitrejše iskanje.

V drugem zvezku je avtorica objavila regeste papeških listin, imenovanih brevi, listine posameznih župnij, ki niso bile uvrščene v glavno zbirko listin in tako še vedno obstajajo kot posebne enote, listine iz arhiva reda uršulink in prepise listin. S 588 izvlečki so daleč najboljše zastopani brevi. Pri tem gre za listine iz papeške pisarne, ki so po vsebini in izgledu manj pomembne od bul. Medtem ko so prve urejale vsakdanje cerkveno življenje po škofijah, so bile druge namenjene bolj slavnostnim zadevam, kot so imenovanja škofov, ustanovitve župnij ipd. Brevi, shranjeni v Nadškofijskem arhivu Ljubljana, se vsebinsko delijo v štiri skupine: 1) podeljevanje odpustkov, 2) podeljevanje matrimonialnih dispenzov, 3) podeljevanje spregledov za različne cerkvene službe in 4) fakultete, dovoljenja. Za marsikaterega raziskovalca so najzanimivejši regesti listin župnij Polhov Gradec, Stari trg pri Ložu in Vače. Njihova vsebina je zelo raznovrstna, kar nekaj pa jih je še iz obdobja srednjega veka. Kot je Čipić Reharjeva opozorila v uvodu, gre v primeru župnijskih arhivov zadnjih dveh župnij za ostanke nekoč precej večjih listinskih korpusov. V začetku 20. stoletja so namreč na Vačah hranili še več kot sto listin, od katerih se jih je do danes ohranilo le 18, v Starem trgu pri Ložu pa je bilo pred dobrim stoletjem 33 listin, a jih je v Nadškofijski arhiv Ljubljana pozneje prišlo samo 23. Iz župnijskega arhiva Polhov Gradec je znanih devet listin, medtem ko so bili dokumenti iz ostalih manjših župnijskih arhivov razvrščeni v zbirko listin. Objava regestov listin iz arhiva uršulink obsega 28 listin, vsebinsko pa zadevajo premoženje, ki je pozneje prišlo v last redovnic. Med prepisi listin je kar nekaj zelo zanimivih primerkov, kot sta na primer slovenski prevod naznanila nadvojvode Ferdinanda II. o obisku njegovih komisarjev iz leta 1615 in papeška listina iz leta 1689 glede angleškega kralja Jakoba II., ki je sprejel katoliško vero iz političnih razlogov. Glavnina vsega objavljenega gradiva sega v čas 17. in 18. stoletja.

Drugi zvezek je prav tako razdeljen v več poglavij. Kratkemu uvodu, v katerem avtorica predstavlja obravnavano gradivo, sledi nekoliko daljše podpoglavje, kjer

so podrobneje opisani posamezni tipi listin (brevi, listine župnij Polhov Gradec, Stari trg pri Ložu in Vače, listine iz arhiva uršulink in prepisi listin). V nadaljevanju so orisana načela za oblikovanje besedila registrov ter shematični prikaz popisa. V zaključku uvodnega dela knjige Čipić Reharjeva predstavlja še jezike, v katerih so napisane objavljene listine, in standarde zapisovanja osebnih, krajevnih in ledinskih imen. Pri tem kot posebno zanimivost izpostavlja dva v slovenščini napisana teksta iz prve polovice 17. stoletja, katerih namen je bilo obveščanje lokalnega prebivalstva. Seznamu kratic in okrajšav sledi devetnajst reprodukcij izbranih listin z izvlečki, nato pa se začenja glavno poglavje knjige, v katerem so po posameznih sklopih nanizani registri. Brevi so znotraj vsake škatle oziroma ovoja kronološko razvrščeni, preostali sklopi listin pa v celoti temeljijo na tem načelu. Na koncu so še seznam virov in literature ter osebni in krajevni indeksi.

Vlogo založnika je pri obeh zvezkih prevzela Nadškofija Ljubljana, in sicer je prvi izšel v 200, drugi pa v 100 izvodih. Na skupno 926 straneh je bralcu na voljo kar 2012 registrov listin z različno vsebino, ki služijo kot pomemben vir za preučevanje ne le cerkvene, ampak tudi pravne, upravno-teritorialne, agrarne, gošpodarske, kulturne, socialne in lokalne zgodovine. Slovensko zgodovinopisje je z izdajo teh zvezkov bogatejše še za eno pomembno delo, ki bo nedvomno služilo kot eden temeljnih pripomočkov za raziskovanje. Uporabno je najbolj za preučevalce novjših obdobj, a bodo lahko po njem posegali tudi medievisti, saj je objavljenih kar nekaj izvlečkov zanimivih srednjeveških listin.

V celoti gledano je delo zasnovano natančno in pregledno in le pozorno oko najde v njem kakšno pomanjkljivost. Na tem mestu velja izpostaviti tu in tam kakšen terminološki spodrselj pri prevajanju nazivov upravnih uradov in dednih služb, za zapisovanje in slovenjenje imen in priimkov plemičev, zlasti za zgodnejša obdobja, pa bi bila bolj primerna oblika npr. Henrik Čušperški in ne Heinrich pl. Čušperški. Ponekod je vprašljiva še transkripcija izvirnega besedila, vendar vse to prav nič ne zmanjšuje izjemnega dela avtorice mag. Marije Čipić Rehar.

*Jernej Kotar*